

Henk Boels, Janny de Jong en C.A. Tamse, *Eer en fortuin. Leven in Nederland en Indië 1824-1900. Autobiografie van gouverneur-generaal James Loudon* (Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 2003) 510 p. ISBN 90-6707-577-9

De in 1824 geboren James Loudon, achtereenvolgens advocaat te Batavia, secretaris-generaal, minister en commissaris des konings in Nederland en ten slotte gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, is een van de vele negentiende-eeuwse politici die hun memoires aan het papier toevertrouwen. Loudon beperkt zich echter niet uitsluitend tot zijn publieke optreden, al vormt dat wel de hoofdmoot van zijn verhaal, maar schreef een omvangrijke autobiografie waarin hij in een aangename stijl vertelt over zijn levensloop van 1824 tot 1892. Deze autobiografie is nu in een historische uitgave verschenen, met een gedegen inleiding en een uitgebreide toelichting in noten bij de tekst.

Loudon begon met schrijven op herhaaldelijk aandringen van zijn echtgenote en kinderen, zo meldt hij zeer bescheiden in de eerste regels, maar heeft toch duidelijk meer dan een herinnering voor de familie op het oog. In een losse aantekening schrijft hij immers: ‘Mocht mijne nagedachtenis op verkeerde gronden worden aangevallen, dan kan men, zulks geraden oordeelende, uit deze memoires putten voor mijne verdediging’ (p. 70). Het levensverhaal is dus ook een rechtvaardiging voor een groter publiek dat mogelijk nog eens kritisch zou oordelen over Loudons optreden. En dat was niet geheel ondenkbaar, daar de daden van gouverneur-generaal Loudon niet onomstreden waren, zoals hij tot zijn eigen verontwaardiging had moeten ondervinden. Met name het mislukken van de militaire expeditie op Atjeh had een storm van kritiek doen losbarsten, wat mede de reden was dat Loudon vroegtijdig zijn ontslag indiende als hoogste gezagsdrager van Indië.

James Loudon was evenwel overtuigd van zijn eigen gelijk, niet slechts in deze maar ook in andere kwesties, en zijn gedenkschriften moesten de juistheid van zijn inzichten aantonen. Hij beschrijft zichzelf als een oprecht, standvastig persoon en als een uitstekend bestuurder, wiens verstandige beleid enkel door ondeskundigheid, politiek gekonkel of irrationele haatdragendheid van anderen niet altijd kon worden uitgevoerd. Als gouverneur-generaal werd Loudon bijvoorbeeld mede gehinderd door de Minister van Koloniën, een inmenging uit Den Haag die hij principieel niet kon waarderen, omdat volgens hem Indië in Indië bestuurd diende te worden. Loudon was zelf ook een korte periode Minister van Koloniën geweest, slechts enkele maanden in 1861. Toen was het de in zijn ogen praatzieke Tweede Kamer die hem dwarsboomde. Loudon had niet veel op met de manier waarop de politiek sinds 1848 was georganiseerd: ‘Ik ben een man van gezag en houd van handelen, en nu is er naar mijn inzien niets wat beiden zóózeer verlamt als dat hooggeroemde parlementaire stelsel’ (p. 208). Over Thorbecke, met wie hij een hechte vriendschap opbouwde, schrijft Loudon evenwel met niets dan lof.

Een man van gezag als Loudon heeft uiteraard weinig op met het gewone volk. Dit moest zich schikken naar de wijze besluiten van de heren, desnoods met ijzeren hand. ‘Het volk is overal hetzelfde zoals ik zeide: laf als men het de tanden laat zien, dierlijk en wreed als het de overhand krijgt,’ zo merkt Loudon op nadat hij heeft beschreven hoe zijn daadkrachtig optreden een einde maakte aan het Vletter-oproer van 1886 in Rotterdam (p. 259). Ook de pers kan in de ogen van Loudon weinig goed doen. Zij is enkel de woordvoerder van partijzuchtige lieden, zaait tweedracht en, een essentieel punt voor Loudon, zij ondermijnt het gezag. ‘Op sociaal gebied zijn hare pretenties

hoogst betwistbaar', aldus het oordeel van Loudon over de Indische pers, die daaraan nog toevoegt: 'De pers is een gevaarlijk wapen door zwakke regeeringen in handen van den tijdgeest gespeeld, die niet loslaat wat hij eens beet heeft en er een toenemend gebruik en veel misbruik van maakt' (p. 334).

In de inleiding op de uitgave, waarin de verschillende periodes uit Loudons leven uitstekend worden toegelicht, wordt James Loudon een man van de oudere politiek genoemd, die te maken kreeg met een steeds liberaler wordende staatkundige constellatie, waarvoor hij niet wenste te buigen. Zijn levensverhaal laat die botsing van politieke culturen duidelijk zien en biedt eerst en vooral veel informatie over het bestuur in Nederland en in Indië, met fraaie en regelmatig venijnige typering van de personen die erbij betrokken waren. Maar de autobiografie van Loudon biedt meer, vooral in de eerste en laatste hoofdstukken, waarin Loudon zijn jeugd en studentenleven, zijn verblijf in Indië en zijn rondreizen op oudere leeftijd langs diverse Europese kuuroorden beschrijft en hij een mooi portret geeft van het sociale leven van een jong en een oud burger uit de hoogste kringen. Toch kan de gekrenkte James Loudon het ook in deze beschrijvingen niet laten zijn ongenoegen te spuien over de samenleving die zijn kundig politiek optreden miskende. 'Wij Nederlanders gaan misschien meer dan eenige andere natie op het vasteland onder de mode der vrijheid gebukt', zo merkt Loudon op naar aanleiding van de 'teugelooze vrijheid' die studenten als hij in de jaren 1840 genoten. Maar het ergste is dat men nu nog steeds geen grenzen aan de vrijheid durft te stellen, op welk terrein dan ook. Dat is volgens Loudon de enige oorzaak van de 'ingewandskwalen waaraan de tegenwoordige maatschappij lijdt' (p. 100). James Loudon, de man van gezag, de bestuurder die van aanpakken wist, had het zo ver nooit laten komen. Maar hij kan alleen in zijn autobiografie zijn gram nog halen.

Jeroen Blaak,
Erasmus Universiteit Rotterdam

Bart van der Boom, *'We leven nog'. De stemming in bezet Nederland* (Amsterdam: Boom, 2003) 182 p. ISBN 90-5352-950-0

Samen met zijn studenten heeft Bart van der Boom de stemming van Nederlanders tijdens de bezetting proberen te peilen vanuit een tweetal bronnen: dagboeken en stemmingsberichten. De 44 geselecteerde dagboeken zijn merendeels afkomstig uit de collectie van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOO). De stemmingsberichten werden destijds door zes Duitse en Nederlandse organisaties opgesteld om de gemoedstoestand van het grote publiek te peilen.

Op beide bronnen valt – naar hun aard – methodologisch wat af te dingen, zo stelt de auteur in zijn inleiding. Een bijkomend probleem vormt het gebrek aan representativiteit van de dagboekselectie. Het was niet mogelijk om in die selectie aan alle segmenten van de Nederlandse samenleving recht te doen. Niettemin beschouwt hij de 44 dagboeken als een goed middel om het 'beleefde verleden' van de tijdgenoten te achterhalen. Hij wil de stemming niet afleiden uit de gedragingen van Nederlanders, maar op zoek gaan naar overeenkomsten in het denken, van waaruit een algemeen gevoelenvalt op te maken.

Het boek gaat vooral in op een aantal onderwerpen waarbij het onderzoeksmateriaal het beeld dat de laatste jaren is ontstaan tegenspreekt. Dat heeft geleid tot een vijftal